

УДК 371.134:78(07)

Лариса Чугуннікова

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ СУЧАСНИМИ МЕТОДАМИ НАВЧАННЯ

У статті висвітлені питання оптимізації пізнавальної діяльності майбутніх вчителів музики. Розглянуто шляхи оволодіння сучасними методами навчання та розкрито джерела пізнавальної діяльності. Чинне місце у статті займають засади діяльності видатних педагогів в умовах реформації вищої освіти України. Увага приділена методології керування процесом музичного сприймання, як засобу удосконалення музичної ерудиції майбутніх вчителів музики.

Ключові слова: самовдосконалення, самоконтроль, метод ескізного вивчення, метод керування музичним сприйманням.

В статье высветлены вопросы оптимизации познавательной деятельности будущих учителей музыки. Рассмотрены пути овладения современными методами обучения и раскрыты источники познавательной деятельности. Особое место в статье занимают вопросы деятельности выдающихся педагогов в условиях реформации высшего образования Украины. Внимание уделено методологии руководства процессом музыкального восприятия, как средства усовершенствования музыкальной эрудиции будущих учителей музыки.

Ключевые слова: самоусовершенствование, самоконтроль, метод эскизного изучения, метод руководства музыкальным восприятием.

The article is devoted to the questions of the improvement of the cognitive activity of the future teachers of music. The author examines the ways of mastering modern teaching methods and reveals the main sources of cognitive activity. Peculiar characteristics of the educational activity of famous pedagogues in the process of reforms of the Ukrainian higher education takes the main part in the article. The prior attention is also paid to the process of music apprehension as the means of improving music erudition of the future music teachers.

Key words: self-perfection, self-control, the sketch method of learning the piece of music, the method of instructing the music apprehension.

Відповідно до Закону України «Про освіту» та Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті пріоритетним завданням педагогічних закладів усіх рівнів акредитації є підготовка фахівців, здатних компетентно здійснювати професійну діяльність на демократичних

та гуманістичних засадах.

Аспекти дослідження професійної пізнавальної діяльності вчителя знайшли відображення у працях вітчизняних вчених: Н. Бібік, І. Зязюна, О. Пометуна, О. Савченко, А. Кузьмінського, С. Сисоева, В. Омеляненко, О. Ростовськоого тощо. Психолого-педагогічним засадам професійного становлення майбутніх вчителів присвячено роботи А. Богуш, З. Сироти, А. Алексюка, В. Кузь, Н. Кузьміної, О. Фаст, В. Кудрявцева.

Мета статті – висвітлити ефективні шляхи оптимізації пізнавальної діяльності майбутніх вчителів музики у процесі оволодіння сучасними методами навчання та ціннісного ставлення до педагогічного самовдосконалення, самоконтролю.

Гуманістична зорієнтованість освітнього простору актуалізує процеси удосконалення фахової підготовки майбутніх вчителів музики у поєднанні з їх особистим розвитком. Оптимізація процесу пізнавальної діяльності – це спрямування студента на успіх, на пошук ефективних шляхів розвитку педагогічної майстерності та її удосконалення. В умовах сьогодення конкурентоздатність майбутніх педагогів залежить не тільки від якості оволодіння ними сучасними професійними знаннями, педагогічної та інформаційної культури мислення, спілкування, а й значною мірою від рівня гармонічного розвитку особистості, самовдосконалення, характеристик ініціативності, самодостатності, цілеспрямованості, самоконтролю тощо [4].

Виходячи з цих орієнтирів, постають такі найважливіші дидактичні завдання, на які наголошують науковці А. Кузьмінський та В. Омеляненко:

- обґрунтування наукових засад подальшого розвитку і підвищення рівня пізнавальності у навчальному процесі майбутніх педагогів;
- розробка змісту загальної і професійної освіти різних навчально-виховних закладів з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку України;
- обґрунтування шляхів інтеграції навчальних дисциплін;
- дослідження питань оптимізації навчального процесу на основі комп'ютеризації, використання технічних засобів навчання;
- пошук нових ефективних форм організації навчання на засадах демократизму і гуманізму [6, с. 89].

Пізнання, як форма матеріально-технічної та духовної діяльності, існує в суспільстві з моменту його виникнення та проходження з ним етапів історичного, соціального, духовного розвитку. Тому гносеологія, як теорія пізнання, не може робити своїх висновків, виходячи тільки з наукової сфери.

Вже на ранніх етапах історії існувало повсякденно-практичне пізнання, яке давало елементарні знання про природу, умови людського життя, спілкування, про соціальні стосунки тощо. Основою цієї форми пізнання був досвід повсякденного життя людей.

Ігрові моделі пізнання є важливим елементом діяльності не тільки

дітей, але і дорослих. Це ділові ігри, спортивні, театралізовані та ін. Ігрові моделі широко застосовуються в економіці, кібернетиці, в методиках педагогіки тощо. Деякі впливові напрямки сучасної філософії та наукової думки висувають гру як самостійну галузь вивчення [9].

Художньо-образна форма пізнання отримала в мистецтві найбільш розвинуте відображення у різних його видах (живопис, музика, скульптура, література, танець, театр), задовольняючи естетичні потреби людей, мистецтво допомагає пізнати світ.

В основі наукового пізнання закладена раціональність. Наукове пізнання, як форма духовної діяльності людей, спрямоване на виробництво знань про природу, суспільство і про саме пізнання, яке має безпосередню мету пошуків істини і відкриття об'єктивних законів на основі узагальнення реальних фактів [4]. Навчання, як специфічна форма пізнання об'єктивної дійсності та попереднього досвіду поколінь, спирається на загальні закони пізнання: від живого споглядання до абстрактного мислення, а від нього до практики. Науковці вирізняють провідні функції навчання: освітню, розвивальну, виховну [6, с. 91, 95].

Контекст проблем пізнавальної діяльності – впевненість людини в собі, відсутність сумнівів у досягненні мети, ґрунтується на знаннях, власному досвіді, компетентності. Як зазначає науковець Альберт Бандура, – люди, котрі переконані у власній компетентності, є самостійні і само-ефективні [1]. Для досягнення цих професійних якостей потрібна відповідна мотивація, як внутрішня спонукальна сила, яка забезпечує спрямованість особистості до пізнавальної діяльності та розумової активності [5]. Рушійна сила мотивів – це потреби, інтереси, установки, ідеали, прагнення, емоції тощо. Успішність та результативність у пізнавальній діяльності залежатиме від рівня сформованості мотивів, а також від об'єктивних та суб'єктивних впливів. М. Савчин, І. Зязюн, А. Кузьмінський, В. Омеляненко, Ш. Амонашвілі та інші науковці виділяють кілька груп мотивів: соціальні, спонукальні, пізнавальні, професійно-ціннісні, меркантильні [3; 6; 8].

Ефективність пізнавальної діяльності студентів, учнів залежить і від способу організації мислення, рівня розумової активності та обраних методів навчання які є джерелами інформації. У процесі спілкування викладача і студента, а також упродовж самостійної підготовки та практичної діяльності формується система професійно-педагогічних відносин майбутніх вчителів музики. Спілкування виконує не лише пізнавальну роль, а є своєрідним практичним людинознавством, оскільки за його допомогою особистість пізнає як іншу людину так і саму себе. Методи навчання спрямовані на виконання освітніх, розвиваючих, виховних та контролюючих функцій. Науковці Н. М. Верзілін, Д. О. Лордкіпанідзе, Є. Я. Голант та ін. класифікують методи за джерелом знань: а) *словесні* (розповідь, пояснення, бесіда – репродуктивна, вступна, поточна, підсумкова, евристична; лекція,

інструктаж – вступний, поточний, підсумковий); б) *наочні* (ілюстрація, демонстрування, спостереження); в) *практичні* (лабораторна робота, практична робота, на виробництві робота, вправи – підготовчі, пробні, тренувальні, творчі, усні, практичні, графічні, технічні) [2; 3; 6, с. 153].

Академік Ю. К. Кабанський розглядає методи навчання на основі цілісного підходу до процесу, оптимально поєднує словесні, наочні, практичні і пошукові [11].

Під керівництвом викладача студенти активно оволодівають запропонованими вченим М. І. Махмутовим методами навчання за рівнем самостійної розумової діяльності:

- а) проблемно-інформаційним;
- б) дослідним;
- в) частково-пошуковим;
- г) методом проблемної ситуації.

У пізнавальній діяльності студентів, учнів широко використовуються методи, що властиві логіці, а також діють у певному взаємозв'язку. Науковець І. Я. Лернер виокремлює його як методи навчання за характером логіки пізнання:

- а) аналітичний;
- б) синтетичний;
- в) аналітико-синтетичний;
- г) індуктивний;
- д) дедуктивний;
- е) індуктивно-дедуктивний.

У процесі пізнавальної діяльності всі методи навчання тісно пов'язані між собою і знаходять своє відображення у словесних, наочних та практичних методах [6, с. 159].

Вагоме місце займає гуманістичний зміст проблемно-пошукових методів навчання. Ці методи забезпечують не тільки навчальну діяльність, але й розвиток творчих здібностей. Ці методи, як зазначає Т. В. Кудрявцев, забезпечують об'єктивну і суб'єктивну новизну творчості. Науковець поділяє творчість на два види: творчість як «відкриття для себе» (оволодіння диригентськими та вокальними навичками, мистецтвом гри на музичному інструменті, читання з аркуша тощо), та творчість як «відкриття для інших» (застосування диригентських, вокальних, піаністичних навичок, умінь, знань на педагогічній практиці та у трудовій діяльності) [7, с. 24–25]. У процесі творчої пошукової діяльності студенти здобувають велику кількість нових знань, умінь, оволодівають новими способами діяльності, котрі вже стали надбанням і складають сукупний досвід людства.

Нестандартні підходи до проведення занять при тренінговій підготовці, що забезпечують творчий підхід та активність студентів, збагачують методологічні можливості, урізноманітнюють способи пізнавальної діяльності студентів, майбутніх вчителів музики. Застосування ділових ігор дозволяє ввести студента в ігрове моделювання педагогічних відносин, здобувати в ході гри новий професійний досвід. Проведення фрагментів музичних занять в дошкільних навчальних закладах, виконання

супроводів до розминки, супроводів до комплексу загальнорозвиваючих вправ на ранковій гімнастиці чи на занятті з фізичного виховання, а також участь у проведенні фрагментів уроків, виховних заходів або уроків музичного мистецтва на педагогічній практиці в ЗОШ, участь в концертах – усі ці заходи стають джерелом позитивного досвіду, педагогічної майстерності майбутніх вчителів музики. Робота в парах, як метод, сприяє партнерському порозумінню, здатності до діалогу, до взаємодії, злагоженості під час гри в ансамблі, психологічній узгодженості та вболіванню за ефективну якість виконуваного завдання, що надає студентам впевненості в собі, викликає почуття значущості педагогічної професії.

Значне місце в розвитку пізнавальної діяльності майбутнього вчителя музики займає метод ескізного вивчення музичних творів. Метод ескізного вивчення фортепіанних творів сприяє розвитку читання з аркуша, розширює музичний репертуар, формує навички в оволодінні нових аплікатурних комбінацій, дає змогу ознайомитись з незнайомими метроритмічними групуваннями, стимулює самостійне мислення, розвиває творчу уяву у процесі роботи над інтонаційним розвитком, гармонією, музичною формою тощо. Як зазначають авторитетні педагоги фортепіано Г. Ципін, Г. Коган, К. Кліндворт, П. Пабст, П. Серебряков, А. Корто, Г. Нейгауз – метод ескізного вивчення фортепіанних творів повинен поєднуватись з методом вивчення напам'ять. «Стимулювання прогресу учнів полягає в тому, щоб вчасно передбачити у плані самостійної роботи вивчення якогось твору, ступінь складності якого був би значно вищим від вивченого ним раніше» – наголошував відомий французький педагог-піаніст А. Корто [10; 5, с. 25].

Враховуючи ті обставини, що шкільні програми періодично оновлюються, а програмовий репертуар змінюється, то метод ескісної роботи над творами є актуальним і дієвим. Застосування методу ескісної роботи при вивченні інструментальних творів сприяє збагаченню музичної ерудиції майбутніх вчителів музики, формуванню розумової активності, мотиваційно-професійної свідомості, самооцінки власних досягнень, самоудосконаленню [10]. У процесі усвідомленої діяльності, спрямованої на зростання якості професійної активності, формуються нові якості особистості майбутнього педагога а саме: самоконтроль, самопізнання, самовиховання, самосвідомість [8, с. 352–364].

Науковець О. Я. Ростовський спрямовує увагу майбутніх вчителів музики на специфічні методи педагогіки музичного сприймання у контексті пізнавальної діяльності дітей. Деякі вчителі, не маючи достатніх знань про специфіку художнього пізнання і його особливий зміст, часто процес художнього пізнання підмінюють чисто логічним пізнанням [7, с. 204]. Метод художньо-педагогічного спілкування має ґрунтовну теоретичну базу. Це означає підхід до спілкування як художньої категорії; як спільної творчої діяльності вчителя й учнів, спрямованої на розкриття

життєвого змісту музики, досвіду морально-естетичних ставлень, комунікативного досвіду, знань і асоціацій; розгляд мови і музики в органічному взаємозв'язку як засобів спілкування людей. «Такий підхід до взаємодії вчителя і учнів на уроці музики дає змогу трактувати цей процес як художньо-педагогічне спілкування, яке ми розглядаємо як метод керування музичним сприйманням. Він дає змогу об'єднати всі засоби педагогічного впливу і забезпечити цілісність процесу формування музичного сприймання школярів» [7, с. 214].

Отже, знання, володіння та застосування сучасних методів навчання, як головних джерел інформації, дають змогу сформувати творчу особистість майбутнього вчителя музики з високими моральними якостями, відповідно до сучасних вимог суспільства і держави у процесі активної пізнавальної діяльності та активної життєвої позиції. Таким чином, актуалізація ціннісного ставлення майбутніх вчителів музики до накопиченого методологічного досвіду вітчизняною і зарубіжною педагогікою засвідчує перспективи подальших досягнень у процесі пізнання педагогічної праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандура А. Теория социального научения / Альберт Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність. Підручник, – 2-ге вид. доповн. і переробл. К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч. посіб./ За ред. Зязюна І. А., – К. : Вища школа, 2006. – 606 с.: іл.
4. Загальний зміст і форми пізнавальної діяльності [Електронний ресурс] www.uscheba.in.ua/index.php?..
5. Кремешна Т. І. Педагогічна самоефективність: шлях до успішного викладання: Навчально-методичний посібник. / Кремешна Т. І. – Умань : Видавець «Сочінський», 2010. – 168 с.
6. Кузьмінський А. І., Омеляненко Педагогіка: Підручник. – К. : Знання, 2007. – 447 с.
7. Кудрявцев В. Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. – М. : Знание, 1991. – 80 с.
8. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: Навчальний посібник. – К. : ІЗМН, 1997. – 256 с.
9. Савчин М. В. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с. (Альма-матер).
10. Фаст О. Л. Формування педагогічної самоефективності майбутніх вчителів [Електронний ресурс] / О. Л. Фаст // mydisser.com/ru/catalog/view/238.../9931.
11. Ципін Г. М. Навчання гри на фортепіано. – М. : Просвіта, 1988. – 176 с.
12. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. Посібник. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.